

1b

Lefa

K34/82

1 Monna o tsea basadi ba babedi xoba ba bararo, mme ba ya ka xo latelana ka boxolo bya bona. Ke tla leka xo hlalosa ka monna yo mongwe wa boxolo-xolo ba re ke Saxasaxa Masete, o be a na le basadi ba bararo. Maina a bona ke Mmantsi ngwana Mohlabe mme ebile ke yena mosadi yo moxolo ka baka la xore ke ngwana wa malome axwe, yo mongwe ke lai ngwana Mongale, o latela Mmantsi mme wa boraro ke Selwaletsatsi, ke ngwana Masete, ke yo monyanyane xo basadi ba babedi ba na. Byale mokxalabye yo o be a na le dikxomo tse masome a mararo le metso e mehlano, le dijudi le dipokola.

Byale lehung la xaxwe o ile a babya ke bolwetsi bya diso basadi bala ba boxolo ba mosisingwa, byale a re xe a sa babya a
 2 fa mosadi yo monyana lefa la bongaka, a mo ruta dilo ka moka, ka moraxo yaba wa hwa. Ka moraxo xa sello sa xaxwe, ba leloko la xabo ba ile ba kxobakana ba aroxanthesa lefa la mokxalabye ba aroxanyetsa barwa ba xaxwe. Mosadi yola yo monyane o be a na le bana ba banenyana fela, empa le yena ba ile ba no mofa ka xo lekana, yo a tseaxo tse dintsi ke ngwana wa lapa le lexolo. Dikxomo tse pedi ba ile ba di bolaya ka moka ba leloko ba sa kxobokane, ba ja sehlapo sa wa xabo bona. Kxomo e ngwe ba ile ba mmoloka ka yona le dinku tse pedi. Byale ka xo rialo lefa la monna xe a hwile ke la barwa ba xaxwe ka ngeng ya diruiwa, xe e le diaparo le dilwana tse dingwe di tsewa ke ba leloko. Lerumo la meleko le tsewa ke ngwana wa lapa le lexolo, empa le ile la tsewa ke mosadi yo monyane ka baka la hlokomelo ya xaxwe. Xe a be a na le melato, tse dingwe ba lefa melato ya xaxwe ka tsona. Bahloloxadi
 3 xa ba fiwe selo ka baka la xore ke monna wa bona, ba ka se ke ba lebala kapela, ka diruuweng xo fiwa ya se naxo ngwana wa mosemanyanana. Baredi ba fiwa dikobo tse byale ka dihempe le mexopo ewe ba tla jela xo yona, ke dihlapo tsa papa bona. Ba solela banna ba bona maxobe, mme ba fa bana ba pele fela. Xe mohu a be a na le leruo le lentsi ba nthsa nku ba bexa kxosi, xore re aroxanyeditse bana dilo tsa bona byale ka basadi ba mohu. Barwa ba xaxwe ba

sala ba sexela ka xo kxetholoxana ka dikxomo tse ditserexo basadi,
 ka xobane dikxomo tse dingwe le tse dingwe di na le lapa la tsona.
 lapa xa le je le lengwe, morwa yo a lebeletseho lapa lela ke yena
 ya swanetseho xo ja tsa lona, fela xe mosadi a na le bana ba
 basemanyana, o swanetse xo hlokomela xore a se ke a sinya thoto
 4 ka xobane le bona ba tlilo tsea basadi ka yona. Ea re, moxama
 kxomo ya lcfisa o xama a lebella tsela. Xe lapa le se na bana
 ba ka jaxo lefa la papa bona, mosadi o swanetse xo tsea dikxomo
 a tsee mosadi, mohlomongwe yena o tla atlwa ke thari, a tsosa
 lapa. Xe a ka ja lefa le mosexela ba leloko ba ka kwisa mosexela
 bohloko a ba a hlopha dikxomo ba tsea mosadi mohlomongwe ba ba ba
 mo raka. Xe mohu a kare a ehwa a re le rekise kxomo le tsarae
 le ekwa xore ke bolailwe ke mang, ba swanetse xo dira byalo ka
 laka la xore lentsu la mohu xa le tabuse, se sengwe le se sengwe
 se a se boelaxo ba swanetse xo se phetha. Xe mosadi wa monna
 a ka hwa pele mme a siya ngwana wa ngwanenyana, ba swanetse
 xo mo fa tsewe di molebanexo, le xe ka aroxanya diruwa le yena
 ba swanetse xo mo fa. Le yena a ka se ke a di ja, o swanetse
 5 xo tsea moxadibo wa xore ka tsona a tsose lapa la mmawwe. Monna
 yo a mo rataxo o tla tsena ka ntlong, e seng batho ba sele, ba
 leloko, kudu barwa ba raxwe.

Moemedi o kxethwa ke mosadi e le xore o direla xore o tla tse-
 na ka ntlong ya xaxwe, o kxetha banna ba mokxalabye, ba leloko
 le bona ba le xona xore ba mmolelle xore a hlokomela lefa la
 ngwana a se ke a le sinya, xe a ka le sinya a tsebe xore ke molato.
 Yena o swanetse xo ja lesokotso. Xe a tswere ke molato wa kxopela,
 ba leloko ba kxobakana. Xe ba mo fa sa xo lefa molato, ke bohlati
 xo eleletsa xore xe ngwana a xodile, mme a nyaka dilo tsa xaxwe
 a mo nexa tsona. Xe monna a ka no dira melato e mengata, ba sitwa
 xo tswela pele le xo mo lefella ka baka la xore mohlomongwe o
 dira maano a xo ja lefa la ngwana. Moemedi a ka no hlokomela dilo
 6 xabotse xwa se be le phoso, empa ngwana xe a sa loka, mme a xodile

a ka no tla mo raka, byale mowe re fumana seema se serexo, ke ile ka hlaxolela lokana la re xo kola la nthlaba.

Moemedi wa ngwana wa kxosi. Xe kxosi ehwile mojalafa e sa le yo monyana, beng ba naxa ba swanetse xo kxobokana kxorong ya mosate, ba boledisane xore a moemedi ke mang ka xobane ngwana e sa le yo monyana. Byale ba tla thoma xo lata-latisa baratho ba kxosi, bana ba mpa ka e tee. A nke ke hlalose ka tse di direxilexo. Morena Maphuphe mohlabe o be a tsere basadi ba tabedi, mosadi yo motlole Mmarebole, yo monyana Mmamamoko ke ngwana Morei, Mmarebole ke ngwana Popela. Byale a hwa bana ba xaxwe e sa le ba banyana, mme yena Mmarebole a busa ka nosi. Byale a bona xore a na thari, thari e na le motlole, a hlopha dikxomo a tsea Mmamoko Popela, a xoma a tsea Motlole Masumo. Byale Mmamoko a loya, mme ba mmolaya a se so a ba le ngwana wa mosenanyana. Motlole yena a atlwa ke thari, a belexa Mafotha, Mokaile, Sepalo, Tsone, Mmaleopeng. Erile a sa xopola xo nyaka xo tsea yo mongwe mosadi a hwa, byale beng ba kxoro ba re Mafotha o swanetse xore e be mojalafa, empa a tsee mosadi xa Popela a tle a tswale kxosi ka baka la xore Mafotha ke motlole wa xa Masumo.

Byale o ile a tsea mosadi ke Maphuphe, o ile a ba le ngwana wa mosenanyana ka o tee, bananyana Mmathobeng, mme a hwa a se so a dula setulong fela a sixile morwa wa xaxwe ke Matseng. Mafotha mojalafa a hwa, xe a hwile banna ba ile ba kxobokana, ba boledisana ka taba e, ngwana wa Mmathobeng e sa le yo monyane, le yena ngwana ke motlole wa xa Molapo. Mafotha, Mokaile ba hwile, a byale re swanetse xo dira byang? Yaba ba xa Mohlabe ba re, Mafotha o ile xo belexwa, ka moraxo xwa belexwa Mokaile. Byale xa xore ngwana wa Mokaile e be moemedi wa Matseng, yaba banna ka moka ba dumela, leina la ngwana wa Mokaile ke Lararane. Yaba ba tsea setulo ba se bexa xare xa banna, ba mo dudisa xodimo xo sona, mokxomana le motseta, yo mongwe le yo mongwe a thaxoxa a e ya a mo dudisa ka letsoho, mafelong byale ba re, le ya mme na ngwana yo, lehono ke

moemedi wa ngwana wa Lmathsobeng, motho yo mongwe le yo mongwe a
 tsebe xore ke kxosi lehono. Re mmeile ka baka la xore ke ngwana
 wa rangwanaxwe, a ka se ke a xona xo bakisa ngwana wa moxolo wa
 9 xaxwe boxosi. Eyale selo se sengwe le se sengwe sa kxoro o
 swanetse xo se ja, empa tse dingwe a beele ngwana. Mokxomana yo
 mongwe a ema a re, ke wena mararane a tsela di mangwe, sehlare
 se se kileng sa mela maroteng sa tsea ditiabi tsa lebella boroka
 lehu la mosadi. Mojalefa ke morwa wa xaxwe, fela xe e le ka ngeng
 ya dibyana tsa lapa le nabele, dikobo, o aroxanya le dikxaitsemi le
 basadi ba bangwe ba leloko. Dikxomo le diruiwa tse dingwe ke tsa
 ngwana wa mosemanyana, tsona a ka dira se sengwe le se sengwe se
 a se nyakaxo xoba xo rekisa. Xe basemanyana ba le babedi xoba ba
 le bararo, ba swanetse xo nthaxana ka xo lekana. Xe bakolwane
 ba tsere basadi, ba swanetse xo di fa lekxothwane a tsee mosadi
 ka tsona. Xe a na le bana ba banenyana fela, lefa le jwa ke
 ngwana wa lekxothwane, le yena a ka seno di ja ka mphaka, o
 10 swanetse xo tsea mosadi yo a swanetsexo xo tla ja lefa, yena a
 kxone a bikiwa. Xe papaxo bona a sa phela ke yena yo a swanetsexo
 xo hlokomela dithoto, a tseise bana ba mosadi, basadi, xe a nyaka
 xo hlaba kxomo xoba xo rekisa, o swanetse xo holela le bo-raraxwe,
 le xona a bolele lebaka le lekwalaxo. Le xe la ka mo dumella, o
 swanetse xo e jela ka lapeng la mohu, le xe a rekisitse thselete,
 o swanetse xo e sumisa mesomo ya lapa la mohu. Xe a ka jela lapeng
 le lengwe, xe bana ba xola ba ekwa tsela ya lefa la mmabona xore
 le jetswe lapeng lesele, ke moka ba tsosa mpherefiere ba re, lapa
 xa le je le lengwe, re nyaka dithoto tsa nna wa rena. O swanetse
 x di nyaka a ba fa, a hloka xo dira byalo, ba tla la ba isana
 mosate. Lanna xe ba ka re o na le molato le sa le ka xae, le
 kxoro le yona e tla no xo bona phoso. Lesedi sele matapi le lefa
 la mohu wa mosadi. Ngwana wa ntate Ponela o be a na le bana ba
 11 bararo ba basemanyana, banenyana ba bane. Lekxothwane e be e le
 ngwanenyana. Eyale mosadi yo, xo ile xwa hwa monna wa xaxwe pele,

byale baredi ba mosadi ba firiiwa, banna ba lona ba ba nyala, mme
 byale a tsea dikxomo tsa baredi ba xaxwe a tseisa barwa ba xaxwe
 basadi. Byale dikxomo tsa xo tsea lekxothwane a di boloka, a re,
 di t a re xe di tswaletse di tla tsewa tsa tsea moxadibo wa
 lekxothwane. Byale pele xa xore di tswalle, mosadi a ya xa Mohlabe
 xo kxopela mabyalwa. Byale xe ba setse ba nwele mabyalwa, a thoma
 xo raloka le Manku Mohlabe, a wa fase mme a robexa leoto, yaba ke
 mo a ke tsela ya lehu la xaxwe. Byale ba xa Popela ba re xo ba xa
 Mohlabe le bolalele motho wa rena, byale re rata xore le mo tsose;
 ba nthaa dikxomo tse 8, mme molato wa fela. Ka tsona dikxomo tse,
 ba swanetse xo tsea mosadi ka tsona. Byale dikxomo tsela tsa
 lekxothwane, ba ile ba aroxana ka tsona. Dintlo le ditiba le
 disexo di fiwa ngwana wa mosemanyana wa lekxothwane. Masemo le
 12 dirapa betsi ba mohu, ba swanetse xo la abela ona, empa xe e le
 thsemo, xe baxolwane ba na le maseno ba swanetse xo e fa moratho
 wa bona. Moopa xe a hwile a na le lefa, monna wa xaxwe o swanetse
 xo tsea mosadi e mongwe ka tsona, le xona a ducelwa xo tsea
 kelokong e mongwe a tla xo ja lefa la rakxadi wa xaxwe. Masemo
 le dirapa le dilwana tsa lapa ka moka di laolwa ke yena. Monna
 wa xaxwe a ka se ke a laola ka mokxwa owe a ka kxonaxo xoba xo a
 fa moxadikane. Monna yo mongwe ba re ke Taelane, o be a na le
 basadi ba babedi, byale mosadi e mongwe a ba le bana ba masemanyana,
 yo mongwe a ba le bana ba banenyana le mosemanyana ka o tee.
 Byale papaxwe le mmxwe ba re, bonang mosadi yola mongwe o na le
 bana ba basemanyana fela, byale re swanetse xo tsea dikxomo ra
 13 tseisa bana bala, ba re boya kxomo ke bo-boya-kxomo. I tla nore
 modimo o ba thusitse ba buisa dikxomo tsa ka. Awa ba ile ba
 ducelana, ba dira byalo. Ba tsea lefa la ngwana yola a naxo le
 dikxaitsemi ba tseisa bala basadi. Byale mokxalatye a hwa, xwa
 sala basadi. Byale ka baka la xo se kwane xa basadi, yola mosadi
 a hlaloesetsa morwa wa xaxwe xore lefa la dikxaitsemi tsa xaxo le
 tserwe ke basadi ba, ke betsetsi ba Mwangwako, re ile e tla re xe

ba bone dikxomo ba di buse, mosemanyana a fohla ditsebe. Byale
 mosadi yola wa bana ba basemanyana xe a dirile byalwa, kudu byo
 bo dirileng ke betsi ba xaxwe, e be ba sa nwe xabotse ka baka la
 mong wa lefa le xe ba ka mo fa byala byang le byang e be xo se na
 thuso, o be a no bolela ka mokxwa owe a rataxo a re, ke batho ba
 14 kxomo tsa ka. La ile ba bolela le yena xore dikxomo tsa xaxo
 re tla xo fa tsona, empa a sa kw le xa xo le byalo. Moxwe
 mosemane a re o ka dira ka bona ka mowe o rataxo ka xobane ba tsere
 dikxomo tsa kxaitsemi tsa xaxo. Mosemanyana a napa a toloxa byalo
 ka pula. O ile a tiya mosadi yo mongwe kudu ba re ke Mahlako.
 Ea xabo mosadi xe ba tlile nne ba mmutsisa xore a ekaba molato
 keng, mosemanyana yowe ba reng ke Tsalatsala a re, ke batho ba
 kxomo tsa ka, xa ke na taba. Yaba ba re, a kxomo e tswana le
 motho, le xona xe motho a tseye mosadi o tsea dinoka? Hloxo ke ya
 beng ba ngwana, rena xa re na taba le dikxomo tsa xaxo, re na le
 taba le madi, le xona xe o nyaka dikxomo tsa xaxo bolela le barwa-
 raxo e seng rena, rena xa re tsebe selo ka dikxomo tsa xaxo.
 Yaba ba mo fa molato, a lefa ka kxomo, molato wa fela. Ka baka la
 xore mosemanyana a apere letlato (setlaela) a xona a boeletsa a
 15 itiya yo mongwe mosadi, a mo kxeilela ditswaro tsa xaxwe mosadi
 a sala a le fela. Dikobo tsa xaxwe a di tsea a ya a di fisa ka
 mollo. Ditaba tsa ba thata, monna ba mo lifisa ka dikxomo tse
 nne. Batho ba leka xo mo hlaloesetsa xore o tsinyana lefa la xaxo,
 dula fase o rere le barwa raxo ka molao, ba tla xo fa dikxomo tsa
 xaxo, ba ka se be le lapa xe o ka dira ka mokxwa owe, empa le xa
 xo le byalo o be a sa ba theletse. Lafelong, lefa lela la xaxwe
 le ile la fetswa ke kxoro, yena a fetswa ke xo ba thsuwana e le
 xore xe ba bolaila kxomo ya xaxwe ya molato e be ba re, kowa ba re,
 kxomo e fedile. Monna a thakxoxe a swere mphaka wa xaxwe, ke moka
 a fihle a simule serope sa yona a rwale a tloxe. Na xo na monna
 yo a ka mmoledisaxo, yarexo wa mmoledisa wa itoiwa, ke moka ka

16 moswana o tllilo mo lefa. Byale erile xe lefa le fedile a thona
 aya
 xo tsama a utswa dilo tsa batho. Mosexare a pyatla dintlo, dipudi
 di bolaiwa xamoxo le dikolobe. Byale kxoro ya se sa tseba xore ba
 ka dirang ka Lapare, yaba e be e le mehlang ya ma-buru, ba motswara
 a pyatlile ntlo ya lekwowa, byale ba no itiya ba mo lesetsa. A no
 tswela pele le xo tsama a pyatla dintlo xo fihlela ba mo tswara ba
 mo isa (Duivelskloof). Byale xe a fihlile ba re xo yena a epe
 molete o motho a ka sobelaxo xe a eme ka maoto. O ile a dira
 byalo xo fihlela a sobela. Erile xe a sobetse a tswa, a re,
 molete o tsena, ba re xo lokile. Ka moraxo ba re, a ric ro o bona,
 bana le banna ba bangwe ba tswere difosolo, ba re xo yena tsena re
 bone, a tsena, ba re xo banna mo phuseletseng, ba dira byalo a sa
 phela yaba ke moka ke mafelelo.

17 Xe ngwana a be a sa kwe ditaelo tsa batswadi, lefa la batswadi
 ba xaxwe le ya mo klanthsa. Xo na le monna yo re monaxo ka mahlo
 matsatsing a bo lehono, ke Kolemole Maxanya. Papaxwe o hwile a na le
 bana ba bahlano, ba bararo e le basemanyana, ba babedi e le ba
 banenyana. Byale Kolemole ke lekxothwane mo basemanyaneng. Byale
 banenyana ba nyadiwa, baxolwane ba Kolemole ba tsea basadi. Maina a
 bona ke Makopole le Motsetse dikxaitse di ke dikxadi le Mafole.
 Makopole a tsea Mafole Thobetsano, Motsetse a tsea Matlale Moyene.
 Yaba yo mongwe le e mongwe o ile a siya kxomo ya tshadi xore
 e tswale, moratho wa bona le yena a tle a tsee mosadi. Ia ile ba
 mo ferexela mosadi Matsie Maxomane ba ba ba mo nyalla yena. Byale
 erile a se so a mmeke baxolwane ba xaxwe ba hwa, kwa sala yena
 le mmxwe. Byale ka baka la xore baxolwane ba hwile, a thoma
 18 xore o tsena ka dintlong tsa baxolo ka xaxwe, Mafole a dumela,
 mme Matlale a xana, yaba ba no dula ba elwa xofihlela mosadi a ekwa
 xore di a baba, a isa ditaba kxorong. Byale banna ba re xo mosadi,
 o swanetse xo mo alla, mosadi a xana a re, xa ke mo rate. Byale
 ba re, ka xore ba xo tsere ka dikxomo o tla mo fa dilo tsa xaxwe, a
 re, awa xe e le dijo le mabyalwa ke tla mo apexela xa xo na se
 nka mo konaxo sona, ke no xana fela xe a etla ka ntlong ya ka.

K34/82

19 Ba re xo lokile o se ke wa mo nyatsa le wena monna o se ke wa dula
o tiya mosadi yo, xa se mosadi wa xaxo, ke moxatsa moxolo wa xaxo.
Awa ba tloxa ka taelo e byalo. Eya le monna a kxotlella. Ka moraxo
xa matsatsi a se makae, a thoma, yaba mosadi o boela kxorong, monna
ba re xo batswadi ba mosadi, tseang ngwana wa lena leo dula nae,
xe monna a ka tla a dira dintwa le re botse, yaba batswadi ba tloxa
le ngwana wa bona. Monna a sitwa xo kxotlella, a lata mosadi yaba
o dira dintwa tsa xo se fele, mme batswadi ba mosadi ba boela
kxorong, kxoro ya mmitsa ba mo patlamisa ba mo tiya, a re, nka se
sa boela . Kannete o dutsi, mosadi o dutsi xa xabo, o na le bana
ba babedi, mosemanyana le ngwananyana, le xe mosadi a dutsi xa
xabo, difane tsa bona ke Raxanya. Byale ka baka la bohanya ba
xaxwe mosadi yola ba xoba ba mo fereketse yena, a hlala a tsewa ke
monna yo mongwe, mme yaba batswadi ba ngwananyana ba fa molemo
dikxomo tsa xaxwe. Molemo a tloxa a ya a kwana le ngwananyana yo
mongwe naxeng esele, a mo tseba a fihla nae xae. Eya le a thoma
xo tiya mafole tsatsi le lengwe le le lengwe xe a etswa byaleng.
Mafole a re se xo fumana o eme sako xa le na botloxele. Ma tsatsi
le lengwe a mo tiya kudu-kudu a ba a kha xore di a baba, a
20 thsabela xa xabo. Monna a mo lata yaba ba xabo ba re, o swanetse
xo nthsa kxomo le pudi tse pedi. Erile xe a sa dutsi a nyakela,
Mafole a hwa, yaba ba mmexa lehu, mme a ya ka moraxo xa selo a re
xo ba xa thobetsane, ke nyaka dikxomo tsa ka ka baka la xore mosadi
o hwile matsoxong a lena, ba xana ba re, o bolailwe ke wena, ba mo fa
bana ba xaxwe, ke moka a tloxa nabo.

Eya le ka moraxo xa matsatsi a se makae, a thoma xo tiya mosadi
yola wa xaxwe, mosadi byale ka xe a bone mediro ya xaxwe a thsabela
xa xabo. O ile xe a re wa mo lata batswadi ba mosadi ba re xo yena,
mekkwa le mediro ya xaxo re a e tseba, byale xapa dikxomo tsa
xaxo sisi, yaba monna wa di xapa. Lefa lewe la xaxwe le ile
la fella kxorong ka baka la melato ya basadi ba banna ba bangwe.
Lehono monna xa a na motse ke thsuwana, on ngwathelwa diatleng
kxathe o be a na le lefa le lengata.

END 690